

foto: prof. dr. H. Bavinck (1854-1921)

Zes jaar voordat dr. Abraham Kuiper - dit jaar juist een eeuw geleden - in de Verenigde Staten zijn triomfen vierde, heeft in 1892 dr. Herman Bavinck dit land bezocht. Kuiper heeft na terugkeer zijn impressies van dit bezoek gepubliceerd in zijn *Varia Americana*, maar de Kamper hoogleraar heeft, afgezien van enkele voordrachten over zijn Amerikaanse reis, zijn indrukken niet meegedeeld. Enkele jaren geleden werden in Bavincks archief echter 32 handgeschreven velletjes papier aangetroffen, waarop hij zijn indrukken heeft neergeschreven onder de titel 'Mijne reis naar Amerika'. Zijn relaas is boeiend, omdat Bavinck - zoals vaak - daarin een bezonken oordeel geeft, met name over het morele en religieuze leven van de Amerikanen. Terwijl Kuiper het verleden en de toekomst van Amerika vooral beschouwde in relatie tot de calvinistische wereldbeschouwing, valt op dat Bavinck meer oog had voor de eigenheid van Amerika. Naar zijn mening sluit het calvinisme niet goed aan bij de Amerikaanse levensinstelling. Zijn van Kuipers bevindingen van zes jaar later afwijkende slotsom is, dat God aan Amerika een eigen roeping heeft toevertrouwd, en dat het die moet navolgen. In aanraking geweest met het anders geaarde christendom van de Amerikanen, sloot hij zijn verslag af met de vaststelling, dat het calvinisme niet de enige waarheid is.

Bavincks notities naar aanleiding van zijn reis verschijnen nu, met toelichtingen op de tekst en voorzien van een inleiding door dr. George Harinck, onder de titel *Mijne reis naar Amerika* bij uitgeverij De Vuurbaak in de *Ad Chartas-reeks* van het ADC.

Graag nodigen wij u uit de presentatie van dit deel bij te wonen. Zij vindt plaats op maandag 8 juni 1998 om 14.30 uur op het ADC te Kampen. Op deze bijeenkomst zal de in Groningen geboren prof. dr. John Bolt, hoogleraar dogmatiek aan Calvin Theological Seminary te Grand Rapids, Michigan, USA, het woord voeren over Bavinck en zijn werk. Prof. Bolt geeft in Amerika leiding aan een project van vertaling en volledige uitgave van Bavincks vierdelige hoofdwerk in het Engels, de *Gereformeerde dogmatiek*, verschenen in de jaren 1895-1901. Het eerste Engelstalige deel van dit alomtgeprezen produkt van Kampens theologie is inmiddels verschenen.

Inventaris archief-Greijdanus

Onlangs is de inventarisatie van het archief van prof. dr. S. Greijdanus (1871-1948) voltooid. Daarmee is niet alleen na een halve eeuw een eind gekomen aan de zwerftocht en verspreiding van het archief over verschillende zolders en gebouwen van de Theologische Universiteit en haar bibliotheek aan de Broederweg en omstreken, maar is nu tevens voor het eerst een volledig overzicht te verkrijgen over de omvang en de inhoud van Greijdanus' archief. De inventaris, vervaardigd door de archivaris, mevr. drs. I. van der Lugt, bevat enkele bijlagen, onder meer een namenregister op de correspondentie, die meer dan tweeduizend brieven omvat. Hiermee is een belangrijk archief van het ADC definitief geordend en toegankelijk gemaakt voor onderzoek.

Breaches & Bridges

Op vrijdag 6 november 1998 wordt in de Lemkerzaal te Kampen een internationale conferentie gehouden over 'Breaches and Bridges: A Comparison between the Reformed Subcultures in The Netherlands/Germany and the USA'. Deze Nederlands- en Engelstalige conferentie wordt gehouden onder auspiciën van het ADC, het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden) van de Vrije Universiteit te Amsterdam en het Roosevelt Study Center te Middelburg.

Op deze conferentie staat een vergelijking centraal van de negentiende-eeuwse

geschiedenis van gereformeerden in Nederland/Duitsland met de door landverhuizing vanuit deze kring ontstane gemeenschappen in de Verenigde Staten. Op deze wijze wordt getracht meer inzicht te verkrijgen in de motieven voor vertrek en vestiging en in de ontwikkeling van deze gemeenschappen in de vorige eeuw. De kerkhistorische verwickelingen zullen daarbij centraal staan. Aan de orde komt onder meer het verband tussen emigratie en plaatselijke kerk van herkomst, vergeleken met de immigratie in de VS en de kerkkeuze aldaar; een vergelijking van de vroegste historiografie van de Afscheiding met die van de Christian Reformed Churches en een vergelijking van het theologisch klimaat in Nederland met dat van de VS.

Als sprekers op deze conferentie zullen optreden (kerk)historici uit Nederland, Canada, Duitsland en de Verenigde Staten, die thuis zijn op dit terrein van onderzoek, zoals prof. dr. J. Faber van het Theological College of the Canadian Reformed Churches, prof. dr. H.J. Selderhuis van de Theologische Universiteit te Apeldoorn, prof. dr. R.P. Swierenga van Hope College, Holland, Michigan (USA) en prof. dr. M. te Velde van de Theologische Universiteit te Kampen (Broederweg).

Voor nadere informatie en aanmelding kunt u zich wenden tot het ADC.

Emigratiegeschiedenis

Op 21 januari 1998 hield dr. P. van Gulp een ADC-lezing over 'De emigratie van de vrijgemaakten'. Kort na de bevrijding in 1945 kwam er vanuit de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) een emigratiestroom op gang, die aanhield tot in de jaren zestig. Hoewel de emigratie vanuit vrijgemaakte kring niet wezenlijk verschilde van het algemene emigratiestreven in ons land, trof het vertrek van velen uit de kleine vrijgemaakte kring extra hard. Juist toen het kerkelijk leven van de grond af opgebouwd moest worden, werd volgens prof. dr. K. Schilder door de landverhuizing het 'krachtigste bloed afgetapt'.

Van Gulp, die in de jaren vijftig en zestig predikant was van een gereformeerde emigrantenkerk in Australië en nadien in Nederland lid was van de Emigratieraad, nuanceerde deze uitspraak. Hij noemde vier motieven voor emigratie, die ook voor gereformeerden golden: ontheemding, belemmerd ondernemerschap, angst voor de Koude Oorlog en de wens elders een nieuw leven te beginnen. Maar anders dan anderen integreerden de gereformeerden over het algemeen wel in de nieuwe samenleving, maar assimileerden ze niet. Ze leerden bijvoorbeeld wel de taal van hun nieuwe vaderland, maar hielden daarnaast het Nederlands in ere en daarmee de Nederlandse cultuur. Dit maakte het hen niet alleen mogelijk de cultuur van het immigratieland te verrijken met een eigen culturele inbreng, maar ook om kennis te blijven nemen van Nederlandse gereformeerde lectuur.

Het ADC beheert het archief van de Gereformeerde Emigratie Stichting. Nu de belangstelling voor de naoorlogse emigratiegeschiedenis toeneemt, biedt dit archief boeiend materiaal. De vrijgemaakte emigratie leent zich vanwege de omvang van de groep en de beschikbaarheid van archiefmateriaal uitstekend voor een *case-study* van de naoorlogse emigratiegolf, zowel vanuit nationaal als uit kerkhistorisch oogpunt.

Ad Chartas-reeks

Tijdens de jubileumbijeenkomst van het vijftigjarige Gereformeerd Politiek Verbond van 4 april jl. werd het eerste deel van de *Ad Chartas-reeks* gepresenteerd: George Harinck & Rienk Janssens (red.), *Het Amersfoorts congres van 1948* (f 24,75 in de boekhandel). In dit boek, een initiatief van de Groen van Prinsterer Stichting en het ADC, wordt de ontstaansgeschiedenis van het GPV in het grensgebied van kerk en politiek beschreven op basis van nieuw

onderzoek, onder meer op basis van op het ADC bewaarde archieven. Deze reeks, die de historische kennis van en bezinning op de gereformeerde traditie bevorderen wil, kon tot stand komen dankzij samenwerking met uitgeverij De Vuurbaak te Barneveld.

In juni as. zal het tweede deel in deze reeks verschijnen: H. Bavinck, *Mijne reis naar Amerika*, bezorgd en toegelicht door George Harinck (zie de *Agenda*). In september zal op de Schooldag als derde deel verschijnen een bundel met opstellen over leven en werk van prof. dr. S. Greijdanus, wiens vijftigste sterfdag dit jaar wordt herdacht.

Donateurs van de Stichting ter ondersteuning van het ADC kunnen delen uit de reeks verkrijgen bij het ADC met een korting van 20 %.

Kerk en staat

De jaarlijkse ADC-studiebijeenkomst voor gereformeerde geschiedenisstudenten (en andere belangstellenden), gehouden op 24 april 1998, had als thema 'Kerk en staat'. Vier sprekers belichten dit onderwerp, dat vanwege het neo-liberale beleid van het kabinet-Kok (1994-1998) om hernieuwde bezinning vraagt. Welk publiek recht hebben kerk en godsdienst in een godsdienstig 'neutrale' samenleving en hoe zich te verweren tegen een 'paars' staatsgeloof? Prof. dr. A.Th. van Deursen, drs. R. Janssens, drs. J.P. de Vries en F. Wanink MA wierpen een historisch licht op de gereformeerde visie op kerk en staat in de laatste twee eeuwen. Duidelijk was dat, ondanks de ontwikkeling van het streven naar een christelijke *staat* naar het voeren van christelijke *politiek*, de taak van de kerk in de samenleving steeds beklemtoond is gebleven, met name tegenover het liberale denken van de vorige eeuw en de nationaal-socialistische ideologie van onze eeuw. De bezinning op deze taak concentreerde zich niet zelden op de concrete betekenis van artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Eén van de conclusies van deze bijeenkomst was, dat de spanning tussen de erkenning van Gods gezag en de aanvaarding van de democratische staatsstructuur steeds vroeg en vraagt om zorgvuldige standpuntbepaling in de steeds wisselende omstandigheden.

De erfenis van dr. A. Kuiper

Van 9 tot en met 11 juni 1998 wordt aan de Vrije Universiteit een internationale conferentie gehouden over 'Christianity & Culture. The Heritage of Abraham Kuiper on Different Continents'. Deze conferentie staat in het teken van de Stone Lectures over het calvinisme, die Kuiper hield aan Princeton Theological Seminary, New Jersey, USA, dit jaar honderd jaar geleden. In deze lezingen-serie voerde hij een krachtig pleidooi voor de calvinistische levens- en wereldbeschouwing met zijn karakteristieke verbinding tussen religie en cultuur. Op de conferentie wordt aandacht besteed aan de vraag welke invloed Kuipers gedachtengoed had en heeft op het maatschappelijk leven wereldwijd. Sprekers zijn onder anderen: prof. dr. N. Wolterstorff, dr. P.S. Heslam (zie ook: *Agenda*), prof. dr. J. Bolt (zie ook: *Agenda*), prof. dr. J. de Bruijn, dr. G. Harinck, prof. dr. J. Bratt en dr. H.-M. ten Napel. Informatie en aanmelding (toegangsprijs voor studenten is f 75,-): J.F. Seijlhouwer, 020-444 5274, e-mail: jf.seijlhouwer@dienst.vu.nl

Stichting

Sinds de aankondiging van de Stichting ter ondersteuning van het ADC in de vorige *ADCetera* zijn velen door middel van een donatie vriend geworden van het ADC. Wij danken hen hartelijk voor hun steun en wijzen degenen die nog geen donatie hebben overgemaakt op de voordelen van de vriendschap: u ontvangt

uitnodigingen voor alle activiteiten van het ADC en een korting van 20% op de uitgaven in de *Ad Chartas-reeks*. U wordt vriend door overmaking van f 25,- of meer op giro nr. 77 35 694 van Stichting ADC, Kampen.

Archiefcursus

Begin 1998 is een nieuwe serie van archiefcursussen gestart in het noorden van het land. Op 8, 15 en 22 januari hebben tien plaatselijke c.q regionale archiefbeheerders het archief van de Gereformeerde Kerk (synodaal) te Oosterwolde (Friesland) geordend. Het archief loopt van 1928, toen de gemeente werd geïnstitueerd, tot 1996. Het bevat niet alleen de bescheiden van kerkenraad, diaconie en commissie van beheer, maar ook van een werkgroep gemeentetoerusting, de evangelisatiecommissie, de zendingscommissie, een jongelings-, een mannen- en een vrouwenvereniging, een oudercommissie en meisjesclubs.

Bij de vooraanmelding voor de archiefcursus bleek de interesse vanuit de provincie Groningen overweldigend. Om deze reden wordt de cursus in Groningen drie maal gegeven. Op 5, 12 en 26 maart werd met een eerste groep van tien Groningers het archief van de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) te Hoogezand-Sappemeer geordend. Het archief over de periode 1944-1997 bestond voor het grootste gedeelte uit stukken van de kerkenraad. De diaconie en commissie van beheer hebben het archief nog onder eigen beheer. Op termijn is de bedoeling dat dit materiaal ook door de centrale archiefbeheerder wordt beheerd en geordend.

In de maand april is het archief van de opgeheven gereformeerd-vrijgemaakte kerk te Pieterburen geïventariseerd. Omdat de gemeenteleden van Pieterburen lid zijn geworden van de kerk te Ballo, wordt het archief, dat loopt van 1892-1997, aan die kerk overgedragen. Dat kan nu gebeuren, want het archief is op de archiefcursus geordend en beschreven.

Tenslotte werd in mei en juni de archiefcursus aangeboden in Grijpskerk. Het archief van de Gereformeerde Kerk (synodaal) te Grijpskerk werd onderhanden genomen, met als resultaat van de ordening een plaatsingslijst van dit archief.

Na de zomervakantie staan archiefcursussen in Noord-Holland en Drenthe op het programma. Iedereen die belangstelling heeft getoond voor deze cursussen krijgt te zijner tijd bericht over de exacte datum, tijd en plaats van handeling.

Onderzoek

Veel onderzoek van de laatste maanden betrof het archief-Greijdanus. In verband met een publicatie in de *AD Chartas-reeks* over leven en werk van prof. Greijdanus, hebben bezoekers, historici en theologen, veelal verbonden aan verschillende universiteiten en studiecentra, onderzoek verricht inzake onderwerpen als Greijdanus en Friesland, Greijdanus als bestuurder van het Gereformeerd Gymnasium en de verhouding tussen Greijdanus en zijn collega-nieuwtestamenticus aan de Vrije Universiteit, prof. dr. F.W. Grosheide. Daarnaast werkt een promovendus voor een onderzoek naar de geschiedenis van het *Gereformeerd Gezinsblad/Nederlands Dagblad* systematisch de krantenleggers door, terwijl ook het onderzoek naar de Afscheiding in Noord-Holland voort gaat.

Nieuwe aanwinsten

In de afgelopen periode zijn de volgende archieven en collecties verworven:

* Nederlands Dagblad/Gereformeerd Gezinsblad, 1946-1990

- * Theologische Universiteit en bibliotheek, 1946-1988
- * Deputaten-Curatoren, 1946-1993
- * Deputaten-Financieel, 1946-1993
- * Deputaatschap Pastorale zorg aan doven en slechthorenden, 1990-1993
- * Verzameling C. Smits m.b.t. zijn publicaties over de Afscheiding
- * K. Kooiman over de Vrijmaking in Andijk, 1944
- * Kring van vrouwenverenigingen in Rotterdam Zuid-Oost, 1970-1992
- * Bond van Mannenverenigingen op Gereformeerde Grondslag, 1946-1975

Agenda

29 mei: studiedag van het *Documentatieblad voor de Nederlandse Kerkgeschiedenis na 1800* aan de Vrije Universiteit te Amsterdam over 'De Nederlandse kerken en de Wereldraad van Kerken', aanvang 14.45 uur

8 juni: ADC-lezing door prof. dr. John Bolt, Calvin Theological Seminary, Grand Rapids, Michigan, USA, over H. Bavinck en presentatie van H. Bavinck, *Mijne reis naar Amerika*, aanvang 14.30 uur

30 september: Presentatie deel 3 in de *Ad Chartas-reeks* over leven en werk van prof.dr. S. Greijdanus op de Schooldag van de Theologische Universiteit

9 oktober: ADC-lezing door dr. P.S. Heslam, Cambridge University, Engeland, over de honderd-jarige herdenking van de Stone-Lectures van dr. A. Kuyper

6 november: Conferentie *Breaches en Bridges. A Comparison between the Reformed subcultures in the Netherlands/Germany and the USA*, Lemkerzaal, Kampen

Nadere informatie over de agenda is verkrijgbaar bij het ADC.

Zomervakantiesluiting

Vanwege de zomervakantie is het ADC van *maandag 13 juli tot en met vrijdag 31 juli 1998* gesloten. Vanaf maandag 3 augustus bent u weer iedere werkdag van 9.00 tot 17.00 uur van harte welkom.

Adreswijziging

Wilt u een wijziging van het adres van het scribaat/archiefbeheer ook aan het Archief- en Documentatiecentrum doorgeven? Dit geldt natuurlijk ook als er een (nieuwe) archiefbeheerder wordt aangesteld in de gemeente. Met die adreswijzigingen houden we ons adressenbestand actueel en krijgt de juiste persoon ook de juiste informatie. Bij voorbaat onze hartelijke dank voor uw medewerking.

Colofon

ADCetera is een uitgave van het Archief- en Documentatiecentrum van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Broederweg 16, 8261 GT Kampen, *tel. 038-3331688, fax: 038-3331689 en E-mail adres: adcgkv@wxs.nl*